

A. Gabriele

Walleshausen rajza

Harcok a Monte San Gabriellén és a Piave mellett.

vitéz Gombos Zoltán tábornok leírása.

Pontos feljegyzéseim sajnos nincsenek, emlékezetem szerint az ezredparancsnokságot először 1917 augusztus 8-án vettem át ideiglenesen, mert elődöm, szentkereszthegyi Kratochvil Károly ezredes a dandár élére került mint parancsnok.

Nagy öröm volt számomra, hogy a sors ilyen kiváló, derék és vasfegyelmű ezred élére állított, mely a világháborúban a legnehezebb viszonyok között is annyi dicső és felejthetetlen példáját adta a legszebb katonai éretnyeknek és az őseiktől öröklött magyar vitézségnek.

Hogy az ezred a többi vitéz honvédezred közül is kivált, az elődöm hosszú parancsnokságának maradandó érdeme volt, aki nemcsak a harcokban volt körültekintő és erőskezű parancsnok, hanem egyéb tulajdonságaival is az egész ezred rajongó szeretetét és határtalan bizalmát vívta ki magának.

Erős kézzel és jóságos szívével ő alapozta meg és építette ki a véres harcok forгатagában azt a bámulatos katonai szellemet és belső fegyelmet, mely az ezred minden egyes tagját áthatotta, a legénység és tisztikar közötti kölcsönös bizalmat és ragaszkodást fenntartotta és annyira kimélyítette, hogy az minden megpróbáltatáson diadalmaskodott és a gyászos összeomlás után is fennmaradt.

Az ő figyelme mindenre kiterjedt. Nemcsak a harcok alatt volt körültekintő, embereit kímélő bátor vezető, hanem a nyugalom napjaiban is előrelátó, gondos és igazságos. Egyformán volt gondja az ellátásra, a jutalmazások és kitüntetések igazságos elosztására, a hosszú háború alatt oly fontossá vált szabadságolások méltányos szabályozására. Megértő, alárendeltjeiért dobogó szívének humánus intézkedései is öregbítették azt a szeretetet és ragaszkodást, mellyel az ezred minden egyes tagja viseltetett iránta. Alatta az ezred egy nagy családhoz hasonlított, melynek tagjai egymást szeretik és tisztelik.

Humánus szellemű intézkedései nem mind foglaltattak bent szószerint a szolgálati szabályzatokban, de annak szellemében hozattak meg, aszerint, amint azokat a hosszú világháború különleges nehéz viszonyai célszerűeknek mutatták.

Áldásos hatású intézkedései közül, melyek megmagyarázzák az iránta való rajongó szeretetet, a főbbeket itt közlöm okulás céljából azokra az időkre, ha még valaha szükség: lenne rájuk a jövőben:

1. Minden ember, bárhol és bármikor találkozott is az ezredparancsnokkal, akár éjjel, akár nappal, a lövészárkokban, a pihenő állomásokon, az utcán, stb. fel volt jogosítva kérelmével, vagy panaszával közvetlenül hozzáfordulni. A szolgálati út be nem tartása miatt nem lett bántódása. Az ezredparancsnok az illetőt meghallgatta, nevét felírta és intézkedett, hogy a legközelebb lehetséges alkalomkor a közbeeső parancsnokságok útján, tehát a szolgálati úton is megismételje kívánságát, amikor az elintézés is nyert.

Ez különösen azért vált szükségessé, mert az alparancsnokok a háború alatt és következtében gyakran változtak, a többnyire fiatal és tapasztalatlan tartalékos tisztekből álló alosztályparancsnokok nem ismerték még kellően alárendeltjeiket, sokuknál nem is volt még kifejlődve a kellő érzék a legénység magánügyei iránt s a tájékozódást az altiszteknél szerezték be, utóbbiak pedig nem voltak mindig pártatlanok. Ez az intézkedés elejét vette az úgynevezett „altiszti gazdálkodásnak, a pasáskodásnak és biztosította minden ember részére a pártatlan jóakarátú elbírálást, végeredményében pedig nem ásta alá az alparancsnokságok tekintélyét sem, mert az ő közbenjárásuk mellett történt meg a döntés.

2. Nyilvántartási célra az ezred minden embere részére egy úgynevezett kartotéklap készült az illetőnek az ezredhez való kiérkezése alkalmával. Ebben a személyi adatokon kívül fel volt jegyezve, hogy nős-e, hány gyermeke van, hányszor sebesült meg, mik a kitüntetései, ki a legközelebbi hozzátartozója, mikor volt szabadságon, stb.

Ha valaki sebesülten kórházba került vagy hősi halált halt, legközelebbi hozzátartozója és az illetékes községi előljáróság a tábori ezred által azonnal hivatalosan értesített. A hősi halott özvegye, illetve örökösei, úgyszintén a nyomorékká váltak az ezred bajtársi alapjából néhány száz koronás hadikölcsönkötvény adományban részesültek. A bajtársi alap az ezred által zsákmányolt ellenséges fegyverek, ágyúk és hadianyagok be-

szolgáltatásáért kapott külön jutalomból létesült s az életben maradtak lemondtak róla a harcban elesett vagy nyomorékká vált bajtársak javára.

3. A hosszú háború alatt rendkívüli fontosságú lett a szabadságolások ügye s igazságos kezelése egyik fő előfeltétele volt a legénység szellemének fenntartására. Azok engedélyezésénél a parancsnok megfelelő előjegyzés hiányában csupán az érdekeltek bemondására és esetleg tanúk igazolására volt utalva, amelyek nem voltak mindig pártatlanok. A kartoték lapok nyilvántartása alapján lehetségessé vált, hogy aki a 6 hónapot betöltötte a fronton, automaticæ megkapja a szabadságát, anélkül, hogy azt külön is kellett volna kérnie. Ez a szabadság illeték számba ment s a sorra kerülők neveit naponta közölte az ezredparancs. Különösen méltánylandó rendkívüli esetekben, mint haláleset a családban, születés, tűzvész, stb. ezenfelül külön szabadság járt.

4. A hadbavonultak családjai otthon sok esetben igazágtalan elbírálásban részesültek a hadisegély kiosztása körül. Peres ügyeik elintézésénél is nagy hátrány volt a családfő távolléte. Ennek megszüntetésére a pótzászlóaljnál egy külön irodát állítottak fel a hátsó országban tartózkodó tartalékos tisztekből, akik az arra rászorulókat díjtalanul jogsegélyben részesítették és ügyeikben eljárak. Nem egy közigazgatási túlkapás és jogi ügy nyert így a családra kedvező elintézt, ami a hadbavonultak hangulatát kedvezően befolyásolta. Jól esett nekik az a tudat, hogy vannak, akik eljárak és cselekszenek érdekeikben otthon is, mialatt ők a hazáért küzdenek. Ennek az előrelátó humánus intézkedésnek következtében az otthon maradtak között sem burjánzott fel az elkeseredés, melynek kirobbanásáról az ország más részeiben sokat hallottunk.

5. A harctéren az ezred által zsákmányolt szövet- és vászonneműeket, melyekben otthon oly nagy szükség volt, a pótzászlóalj útján kiosztotta az arra leginkább rászoruló szegény hadbavonultak családjainak.

6. Az ezrednél volt kint mintegy 150 fő hat gyermekes családapa. Ezeket külön századba osztotta be és olyan szolgálatot végeztetett velük, hogy lehetőleg ne legyenek kitéve az ellenség behatásának. Tette pedig ezt még jóval azelőtt, mielőtt a hadvezetőség a hátsó országból felhangzott kívánságra ezeknek a kíméletét elrendelte volna.

Fentiekben csak azokat az intézkedéseket soroltam fel, melyek jelentősebben hozzájárultak ahhoz, hogy ezredében a jó szellem kialakuljon és a belső fegyelem megszilárduljon. Leírásukkal szeretném elérni, hogy a humánus elveknek alkalmazása az alárendeltekéről való gondoskodás terén a jövőben általánosabbá váljon, mert azok az ezredek értékét katonailag is emelik.

Én a régi ezredparancsnok szellemében működtem tovább e téren a legjobb tehetségem és tudásom szerint és ezredem az utolsó percig megmaradt a régi magas katonai értékben. Kiváló szelleme és belső fegyelme kiállotta a próbát a további nehéz küzdelmekben, úgy mint az utolsó visszavonulás alatt és az ezt követő összeomlásban és általános felfordulásban is

mindvégig, amíg csak az akkori hadügyminiszter — aki nem akart katonát látni — egy tollvonással fel nem oszlatta.

Közvetlen az ezred élére való kerülésem után igen nehéz napok virradtak az ezredre. Arcvonalunk az olasz fronton lassanként, hősi küzdelem után kénytelen volt az olasz mélyfödét szegélyező magaslatokról hátrább vonulni. Csupán a Monte San Gabriele volt az egyedüli hegy, mely még kezeink között maradt s melyről be lehetett látni Görzbe és a mélyföldre.

Ez a hegy erősen kiugrott a többi helyen hátranyomott állásaink vonalából és három oldalról is körül volt véve az ellenség által. Az ellenség egész területét úgy előlről, mint oldalról, sőt részben hátulról is, igen erős ágyú tűz alatt tartotta, amely elől, miután minden irányból jött, nem volt hová meghúzódni, nem volt födözék.

Az ellenség minden erőlködése oda irányult, hogy ezt a katonailag rendkívül fontos pontot is elhódítsa tőlünk, míg ránknézve óriási fontossággal bírt a megtartása. Ez volt részünkre az a sarokpont, melynek birhatása előfeltétele volt annak, hogy az akkor már előkészület alatt álló tolmeini át-törés — mely az olaszokat a Piave mögé vetette vissza — egyáltalában megindulhasson.

Ilyen körülmények között a mindig bevált derék 20. honvéd hadosztály bízott meg a fontos pont védelmének nehéz feladatával s a kötelékében levő 4. honvéd gyalogezred a hegy tetejére s annak déli oldalára rendeltetett.

A borzalmak tanyája volt ez a legnehezebb kaliberű ágyúkkal összevissza szántott sziklatenger. Közvetlenül állásba menetelünk előtt 42 zászlóaljunk vérzett itt el az utolsó Isonzó csatában, melyben állásaink egy részét elvesztettük ugyan, de a domináló hegykúp és a gerincvonal mégis a mieink kezében maradt.

Az egész hegy tele volt az elesett hősök kezeiből kihullott fegyverekkel és temetetlen, oszlásnak indult, sokszor darabokra szaggatott hullával, melyek oly rettenetes bűzt árasztottak, hogy a pusztá ottartózkodás is borzalom volt. Még 4—5 kilométerre az első vonal mögött is sűrűn feküdtek a temetetlen hullák. A kezeinkben maradt apróbb védőárok darabok és egy a hegykúpra vezető összekötő árok úgy tele voltak hullákkal, hogy emiatt nem nyújthattak födözést. Az elégtelen számban birtokunkban maradt néhány kavernán kívül nem volt biztonságos hely az egész hegyen. Embereink az ágyúbecsapódások alkotta tölcésrégekben bújtak meg, ahová ugyan nem látott be az ellenség, de az ágyútűz ellen védtelenek voltak itt is.

Hogy az állásban való tartózkodást ki lehessen bírni, első dolga volt az ezrednek éjjelente a hullák ezreinek összeszedése, melyek, miután azokat sem hátraszállítani, sem a sziklában eltemetni nem lehetett, a hegyről az ellenség felé levő meredek lejtőn lettek legurítva. Azután a szerte-széjjel heverő több ezrenyi fegyvert — köztük 14 géppuskát — szedtük össze és szolgáltatuk be. A hullák és fegyverek eltakarításáért a hadvezetőségtől kapott jutalmak az elesett bajtársak hátramardottjainak osztattak ki.

Az ezred 8 napig maradt mindig az első vonalban, amikor a 17-es honvédek kerültek helyünkbe és mi tartalékba mentünk. Legelőször a 17-esek szállták meg az állást, melyben akkor 6 napig maradtak s ez idő alatt, emlékezetem szerint, 600 főt vesztek halottakban és sebesültekben. Ezen okulva, ezredünk a szikladarabokból egy falat emelt, amely mögött ha eleinte négykézláb is, de az ellenség által be nem látva lehetett közlekedni. Ez az intézkedés a mi veszteségünk számát az első periódusban 300 főre szállította le, később átlag 200 főre rúgott a 8 napi veszteség.

Szomorú volt a sebesültek sorsa. A sebesültvivők eleinte hátra szállították ugyan őket, de ez csak addig tartott, míg maguk is áldozatul nem estek emberbaráti hivatásuknak. A sebesültvivők létszáma a 12 tábori századnál és az árkászszázadnál a hegyi felszerelésre rendszeresített századonkénti 9 fő mellett 117 főt tett ki. A harmadik héten már csak 2 fő maradt meg közülök, a többi vagy elesett, vagy megsebesült hivatásának teljesítése közben. Pótlás nem lévén, be kellett szüntetni a sebesültek további hátra szállítását. Akinek nem sikerült a maga lábán hátra vergődni, az nem részesülhetett orvosi segélyben.

Még nehezebb feladat volt az élelmezés. Nemcsak az ennivalót, a vizet is úgy kellett kivinni az első vonalba. A kiszállítás pedig még veszedelmesebb volt, mint magában a vonalban való tartózkodás. Nappal szó sem lehetett róla, éjjel pedig a megközelítésre alkalmas utakat az ellenség állandó heves szórótűz alatt tartotta ágyúival.

A hadvezetőség rendelkezése szerint az élelmezés kiszállítására a kímélre szoruló 6 gyermekes családapák lettek volna kirendelhetők. Ezt azonban nem tehettem meg, mert valamennyien belepusztultak volna. A kiszállítással minden zászlóaljnál egy-egy elszánt tisztet kellett megbízni, akik vas eréllyel, pisztollyal kezükben vezették ki az ételhordókat. De az ő soraikban is oly aránytalanul nagy veszteségek támadtak, hogy már-már lehetetlenné vált az élelmezés kiküldése s attól kellett tartani, hogy amit nem sikerült az ellenségnek harcban kicsikarni, mégis el fogja érni, mert étlenszomjan nem bírtak volna az emberek kitartani s az érlelmi szállítmányok elmaradása az állás kiürítését vonta volna maga után. Pótlásról az ezred már nem volt képes gondoskodni, mindenütt nagy volt a fogyatéék.

Ebben a válságos időben a hadvezetőség szabadságzárlatot rendelt el. Azokat, akik a rendelet kiadásakor a monarchia különböző hadszíntereiről éppen útban voltak szabadságolási helyükre és rossz sorsuk a marburgi vasúti pályaudvarra hozta őket, leszállították a vonatokról s útba indították az ezredhez, hogy ők szállítsák ki az érlelmet az első vonalba, összesen 117-en voltak és képviselve volt köztük a monarchia minden nemzetisége és fegyverneme. Volt köztük gyalogos, lovas, tüzér, tengerész, utász, közös, honvéd és landwehr. Ez a szabadságos hangulatból oly váratlanul kiköckent kevert társaság volt kénytelen az élelmezés további kiszállítását ellátni. Ezeknek a vezetésénél volt aztán igazán szükség az erélyes tisztekre. Lasanként ők is a veszteségrovatra kerültek veszedelmes szolgálatukban. Nagy

szerencse volt, hogy október 27-én az olaszok a tolmeini áttörés sikere folytán elvonultak előlünk, mert ekkor már oly csekély számban voltak, hogy az utolsó napon az egyik első vonalbeli zászlóalj már nem juthatott hozzá az étkezéshez.

Ily nehéz körülmények között az ezred végig ki tudott tartani a Monte San Gábielén az ellenség minden előretörési kísérletét visszaverve. Ez magában véve is nagy dicsőségére válik, pedig ennél még sokkal többet is tett.

Hogy a később Tolmeinnél végrehajtott nagy áttörésünk helye felől az ellenséget tévhitre vezessük s őt arra a téves meggyőződésre bírjuk, hogy ennek végrehajtását Görznel tervezzük, az ezrednek kétszer támadni is kellett. Ezt a harcászat színleges támadásnak nevezi, de akik azt végrehajták, azoknak ez nagyon komoly dolog, még talán veszedelmesebb az igazi támadásnál is, amennyiben kis erővel hajtatik végre s csak akkor nevezhető sikerültnek, ha igen nagy erők ellenhatását váltja ki.

Mindkét támadásunkat Kratochvil ezredes vezette mint dandárparancsnok a Gabriele hegy déli lejtőjén, nagy körültekintéssel és bravúrral. Két zászlóalj négyes honvéd és egy zászlóalj 17-es volt a támadó erő, a hadosztály egész tüzérségének közreműködése mellett. A honvédek hősiestámadása a szemben levő ellenséges állások és az a mögötti nagy kaverna elfoglalását eredményezte, jelentékenyebb számú foglyot ejtve. Akik támadtak, nem tudták, hogy ez csak színleges támadás és már örültek a fényes sikernek, midőn a meglepetésükből magukhoz tért olaszok óriási túlerővel megindított ellentámadása elől kénytelenek voltak régi első vonalunkig visszavonulni, ahol sikerült mindkét esetben magukat tartaniok.

A hozott áldozatok nem voltak hiábavalók, a nagy lendülettel végrehajtott támadások sikere abban volt, hogy az ellenséget sikerült félrevezetni s egy egész hadtestet hozott Görzbe. Ez a hadtest hiányzott aztán nekik Tolmeinnél, az igazi nagy áttörésnél, ami ottani sikereink kivívását nagyon megkönnyítette.

Tolmeini áttörésünk reményen felüli sikere után az onnan előnyomuló saját csapatok gyorsan nyertek tért s a Monte San Gábielén még álló ellenség hátát veszélyeztették, mire az olaszok okt. 27-én éjjel az ágyúk és készletek hátrahagyásával előttünk álló csapataik visszavonulását elrendelték. A visszavonulás fedezésére utóvédeket hagytak hátra állásaikban.

A négyes honvédek az elszenvedett véres áldozatok és kiállott páratlan szenvedések után is oly kiváló szellemmel bírtak, hogy a visszavonulás észrevétele után a hátrahagyott utóvédeket parancs nélkül megtámadták, elkergették s közülök mintegy 150-et foglyul is ejtettek.

Mielőtt az ezred a borzalmak színhelyét végleg elhagyta volna, a Monte San Gabriele alatt fekvő s eddig olasz kézen volt Salcano községben néhány napi pihenőt tartott és megkezdte a temetetlen hősök elhantolását. Egy 60 főből álló különítmény bízott meg a kegyeletes feladattal. Miután fent a hegyen a sziklákban lehetetlen volt sírgödröket készíteni, tragacsokon szálították le a hullákat a katonai temetőbe. Az ezred tovább vonulása után a

temetői különítmény 24 főre leszállítva visszahagyatott azzal, hogy ne csak a temetést fejezze be, hanem a hősök sírjait is hozza az őket megillető díszes állapotba. Nagy munkát végzett ez a különítmény, rengeteg fáradságba került a hullák leszállítása s a síremlékek felállítása. Egészen az összeomlásig dolgoztak rajta, míg végre elkészült a hősökhez méltó temető. Így iparkodott az ezred jóvátenni az elmulasztottakat és leróni a hősöket megillető kegyeletet.

Monte San Gabriele után megérdemelt jobb sorsba jutott az ezred, tartalékban maradt hosszú ideig, mely idő alatt az áldott olasz síkság bősége az ellátást is jóvátette. A régi ezredparancsnok ismét átvette a parancsnokságot, én pedig más beosztást kaptam egész 1918 január elejéig, amidőn Kratochvil ezredes kineveztetett dandárparancsnokká, én pedig újra elfoglaltam helyét, mint végleges ezredparancsnok.

Ebben az időben az ezred a tartalékból ismét az első vonalba rendeltetett s ott került alkalmazásba, ahol arcvonalkunk a Piave folyón keresztül húzódtak, eleinte a folyó bal partján Segusino — Riva Grassa — Riva Sècca községeknél. Később a jobb partján Quero előtt a Monte Tomba alatt foglaltunk állást, mely a háborús tapasztalatok alapján már nem összefüggő zárt vonalból állott, hanem a mélységbe tagozódott. Legelői a tábori őrsök tartózkodtak, mögöttük néhány száz lépésnyire a térközökben kisebb támpontok és géppuskás fészkek voltak elhelyezve s csak ezek mögött húzódtak az erősebb kiépített támpontok, de nem összefüggően, hanem a terepalakulatnak megfelelően, olyképen, hogy azokat az ellenséges támadás ki nem kerülhette. A drótkadályok a támpontok előtt és azoktól oldalt úgy voltak vezetve, hogy azokat oldalozó tűz alá vehessük.

Az ellenség a Monte Tomba tetején volt, 900 méterrel magassabban, mint mi. Tábori őrseink a hegy lábánál húzódtak meg, a közbeeső terep távolsága mintegy 2 kilométer lehetett. Az ellenség egész területünket belátta, ezért a nappali megmozdulás lehetetlen volt. A tüzérségi tűztől eltekintve, gyalogsági harcok inkább csak éjjel fordultak elő, azok is járőr harcokból állottak s a közöttek terület birtokáért folytak. Időnként kisebb vállalkozások is fordultak elő, hogy a foglyokból megállapítható legyen a velünk szemben álló ellenség, mely felváltva olaszokból és franciákból állott.

Ezekben a kis harcokban mindig mi maradtunk felül. Egyébként az egész vonalon aránylagos nyugalom uralkodott és veszteségeink jelentéktelenek voltak.

A június 15-iki nagy offenzívánk is itt érte az ezredet. A támadási terv szerint az ezrednek az offenzíva második napján, 16-án kellett volna a Monte Tombát 2 órás tüzérségi előkészítés után birtokába venni. Hogy a tüzérség tüze mely időpontban kezdődik, az nem lett közölve.

Miután az ezred zöme a tábori őrsök vonalát a mélységi tagozódás folytán csak egy óra alatt érthette el s a tábori őrsök vonalától a Monte Tomba tetején lévő olasz állásokig, tekintettel a távolságra és a 900 m. magassági különbségre, legalább 3 órára volt szükség, még abban az esetben

is, ha a közötte területen lévő néhány ellenséges fészekben nem is lesz semmi ellenállás sem, az ezredet úgy kellett készenlétbe állítani, hogy a tüzérségi előkészítés ideje alatt elérhesse az ellenséges vonalat és idejében végrehajthassa a tervezett támadást.

Ezt nappal az ellenséges tüzérség miatt nem lehetett végrehajtani, ezért már a 15-ére virradó éjjel fel kellett venni a csoportosulást. Két századot és az aknavető osztagot előre rendeltem egészen az olasz állásokhoz legközelebbi fedező vonalba s az ezred többi részét is előre vittem oly helyre, hogy a tüzérségi előkészítés 2 órája elegendő legyen az ellenség elérésére. Ebben a helyzetben maradt az ezred június 15-én egész napon át, de 16-án még sem kerülhetett a sor a támadás végrehajtására, mert a front más részén lezajlott események következtében a további támadások beszüntetése elrendeltetett. Az ezred visszavonult állásaiba, honnan rövidesen Valdobbiadene-re rendeltetett azzal a feladattal, hogy ott a Piave innenső partját megszállva, saját a Piavén átkelt csapataink visszavonulása után az esetleg utána jövő ellenségnek az innenső partra való átkelését akadályozza meg'.

Ennek a feladatnak az ezred meg is felelt és kisebb, a Piavén áthajózott ellenséges osztagokat véres fővel visszautasított, mire a további kísérletek abbamaradtak.

A szerencsétlen végű Piave-csata hullámainak elulése után az ezred ismét visszatért a Monte Tomba alatti állásaiba s ott maradt az olaszok utolsó nagy támadásáig.

Közben az élelmezés mind rosszabbá vált. Az utánszállítás nem működhetett rendesen, mert nem volt már miből meríteni. A meghódított Veneto tartomány készletei elfogytak. Magyarországból az élelmiszer kihozatalt tiltotta a kormány, Ausztria pedig csakis a terméketlen és a hosszú háború alatt teljesen kiélt Karszt vidékén engedte meg a bevásárlást — ott, ahol nem lehetett semmit sem kapni. A kenyérünk kukoricából készült és sok volt a hústalan nap. Ha az élelemnek az első vonalba való éjjeli elővitelekor a málhás lovak egyike-másika áldozatul esett az ellenséges tüzérségi tűznek, akkor másnapra biztosítva volt a hús. Volt olyan napunk is, hogy az egész napi élelmezési adag, mely éjjel a sötétben osztatott ki, csupán egy darab kukoricakenyérből és két darab kovászos uborkából állott, mely utóbbit Triesztben sikerült bevásárolni.

Ily körülmények között az emberek sokat éheztek, erejük legyengült. Különösen a 20 éven aluliak szenvedtek az elégtelen táplálkozás miatt, az idősebb évfolyamok jobban bírták a koplalást. A még fejletlen fiatal honvédek elerőtlenedtek, sokan tüdőcsúshurutot kaptak. Nem volt annyi erejük, hogy felváltáskor a tartalékból az állásig való mintegy 28 kilométeres menetet kibírták volna. Lemaradtak az úton, de másnap éjjelre valamenynyien kivánszorogtak. Nem jelentkezett betegnek egy sem. Úgy kellett őket parancsra kiválogatni s a hátsó országba küldeni, hogy ott ismét magukhoz térjenek. Naponta egy teljes vagon elerőtlenedett beteg embert kellett hátra küldeni, amíg ismét tűrhetőbbé vált az élelmezés. Összehasonlíthatat-

lanul nagyobb volt a veszteség a hiányos élelmezés, mint az ellenség behatása következtében.

A nehéz viszonyok mellett is a legteljesebb fegyelem uralkodott és mindenki odaadással végezte nehéz szolgálatát.

Miután Magyarországból a könyöradományok kihozatala nem volt eltiltva, hogy az élelmezésen javítsak, Békéscsabán vásároltattam egy vagon szalonnát, melyet mint „könyöradomány”-t sikerült a frontra kihozni. A megismétlés már nem sikerült, mert rájöttek a turpisságra s a második vagon szalonnát elkobozták a határon.

Ebben az időben jelentette a hősi sírok rendbehozatalára a Monte San Gábríelén visszahagyott különítmény, hogy San Martin o hegyen, a régi olasz állások mentén az árkok partjain igen sok paradicsom nőtt magától, az olaszok által az elmúlt évben élvezett paradicsom szétszórt magjaiból s azt senki sem szedi le, mert a polgári lakosságnak eltiltatott azok megközelítése az ott elszórtan heverő számtalan olasz kézigránát miatt, melyek gondatlan kezelés vagy érintés után felrobbantak és már sok emberáldozatot követeltek.

Odarendeltem néhány konyhakocsit, a gazdátlan paradicsomot összegyűjtettem, befőztem s a majdnem 200 km. távolságban lévő frontra kihozattam. Egy-egy konyhakocsiba 300 liter befőzött paradicsom fért el, amely igen jól jött a nagy szükségben. Ez a paradicsomszállítás azután többször megismételtetett.

A nyomasztó élelmezési viszonyok mellett kétszeresen fontossá vált a szabadságolások ügye. A szabadságolt otthon a kiadós élelmezés következtében megerősödött s bevonuláskor hozott magával még egy bizonyos készletet is, sőt a legtöbbben egy-egy földijük számára is hoztak magukkal harapni valót.

A szabadságolások ügye már rendben folyt az ezrednél, 6 havi kinttartózkodás után mindenki automaticæ megkapta megérdemelt szabadságát, midőn létszám pótlás végett egy a hadvezetőség által felosztott 32. ezredbeli népfelkelő zászlóalj osztatott be az ezredhez. Ezeknek a volt parancsnoksága nem kezelte úgy a szabadságolásokat, mint az a négyeseknél oly üdvösen be volt vezetve s a mintegy 800 főnyi legénység majdnem valamennyi már nagyon régen járt otthon. Voltak közöttük sokan olyanok is, akik egyáltalán nem élveztek szabadságot s már 2—3 éve is elmúlt, hogy nem láthatták hozzátartozóikat s nem egy családapa összetett kézzel sírva könyörgött azért, hogy láthassa feleségét és gyermekeit. Olyanok is voltak, akiknek bevonulásuk után született gyermeke már járkált és beszélt, de még nem láthatta apját. Megfelelő hiteles előjegyzések hiányában csak a saját bemondásukra voltam utalva, de látszott rajtuk, hogy igazat mondanak.

A hadvezetőség legfeljebb csak az állomány 10%-ának szabadságolását engedélyezte s ennek túl nem hágásáért a parancsnok személyesen volt felelős. Ez a százalék körülbelül 360 főt tett ki, de eddig is teljesen igénybe

volt véve. Ha most a régi ezredbeliek szabadságolását beszüntetem mindaddig, míg az újonnan beosztottak is haza nem mehetnek, az bizonyára nem növelte volna a jó szellemet és az érintettek rossz szemmel nézték volna új bajtársaikat is, akik miatt elesnek a kedvezménytől. Ha pedig az újonnan beosztottak szabadságigényét az ezredhez való bevonulásuk napjától számítom, ez náluk okozott volna erős méltatlankodást, hisz a hazát szolgálták eddig is, habár más kötelességekben.

A jogos igényeket a tíz százalékon belül lehetetlen volt kielégíteni. Mérlegelve a körülményeket, elhatároztam, hogy a régi ezredbeliek szabadságolását az eddigi méretben folytatom s e mellett szabadságra ereszttem az újonnan jöttek közül is mindazokat, akiknek erre jogos igényük van. Többre értékeltem a szabadság méltányos megadásával előálló erkölcsi értékeket, mint a 10%-hoz való ragaszkodást.

Sorakoztattam az egész ezredet és közöltem elhatározásomat, melyért vállalnom kellett a felelősséget is és felhívtam a nagy számban szabadságra indulókat, hogy bajtársaik iránti becsületbeli kötelességük a pontos bevonulás, melynek elmulasztása a további szabadságolásokat megakadályozná és felhívtam a visszamaradottakat, hogy szolgálatukat úgy teljesítsék, mintha csak 10% hiányozna a létszámból, öröm volt látni a sok boldog arcot, midőn az ezrednek majdnem egyharmad része szabadságra indult, akik egytől-egyig valamennyien pontosan bevonultak.

Ennek az intézkedésnek a szolgálat sem látta kárát, az ezred emelkedett szelleme a régi maradt s az újonnan beosztottak is ugyanoly fegyelemmel, buzgósággal és ragaszkodással teljesítették kötelességüket, mint a bevált régiek.